

MISKOLCI EGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI
DOKTORI ISKOLA

dr. Hojnyák Dávid

***AGRÁRALKOTMÁNYOSSÁG: AZ ALKOTMÁNYOS
AGRÁRSZABÁLYOZÁS EURÓPAI MODELLJEINEK
ÖSSZEHASONLÍTÓ VIZSGÁLATA, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL
A MAGYAR ALAPTÖRVÉNY SZABÁLYOZÁSÁRA***

A PhD-értekezés tézisei

MISKOLC
2026

Tartalom

I.	Az értekezés tárgya és célkitűzései	3
II.	Az értekezés felépítése és a kutatás során alkalmazott módszertan	5
III.	A kutatási eredmények összefoglalása.....	9
IV.	A szerző disszertációhoz kapcsolódó publikációi	15

A kézirat lezárásának időpontja: 2026. június 26.

I. Az értekezés tárgya és célkitűzései

A modern alkotmányjogi gondolkodásban egyre nagyobb teret nyernek és jelentőséget kapnak azok a megközelítések, amelyek az egyes szakjogi területek és az alkotmányosság kapcsolatát nem pusztán eseti jelleggel, hanem rendszerszinten vizsgálják. Az ilyen megközelítések körében indokolt olyan elemzési keretek kialakítása, amelyek képesek megragadni az adott szabályozási terület és az alkotmányos normarendszer közötti strukturális összefüggéseket. Megítélésünk szerint az agrárjog és az alkotmányjog metszéspontjában elhelyezkedő szabályozási kérdések vizsgálata ennek megfelelően szükségessé teszi egy olyan fogalmi konstrukció bevezetését, amely az agrár-életviszonyok alkotmányos meghatározottságát egységes szemléletben ragadja meg. Az értekezés címében is szereplő *agráralkotmányosság* kategória a jogtudományban nem tekinthető dogmatikailag kimunkált fogalomnak, ezért jelen munka ezt a kifejezést önálló elemzési keretként alkalmazza az agrárjog és az alkotmányjog közötti normatív kapcsolatok és összefüggések vizsgálatára. Az *agráralkotmányosság* kategóriáját magunk az alábbiak szerint definiáljuk:

Az agráralkotmányosság azoknak az alkotmányos normáknak, alapelveknek és intézményi garanciáknak az összefüggő rendszere, amely az agrár-életviszonyok állami szabályozásának legitimációs alapját, valamint alkotmányos kereteit és korlátait határozza meg.

E fogalmi meghatározás alapján tehát az agráralkotmányosság az alkotmányosság agrárszférára vetített dimenziója, amely egyrésztől kijelöli az agrár-életviszonyokba való állami beavatkozás alkotmányos kereteit és korlátait, másrésztől pedig normatív alapot biztosít az agrárpolitikai célkitűzések érvényesítéséhez.

A disszertációban, a fentebb meghatározottak szerint az agráralkotmányosság, tehát az agrárjog és az alkotmányjog kapcsolatának, kapcsolódási pontjainak egyes elemeit vizsgáljuk meg.

Munkánkban egyrésztől azt elemezzük, hogy az agrárjog (egész pontosan az agrár-életviszonyok szabályozási tárgyai, az ún. *agrárszabályozási tárgyak*) az Európai Unió tagállamainak alkotmányos szabályozásában milyen formában jelennek meg. Munkánkban kiemelt figyelmet fordítunk a hatályos magyar alkotmányos szabályozás elemzésére, hiszen Magyarország 2012. január 1-től hatályos Alaptörvénye merőben új alapokra helyezte az agráriummal kapcsolatos alkotmányos szabályozást. A korábbi alkotmánnyal ellentétben az új magyar alkotmány számos, az agrárjog szabályozási tárgyait rögzítő rendelkezést tartalmaz. A megváltozott és megújult alkotmányos szabályozás meglátásunk szerint indokoltá teszi azt,

hogy más országok (jelen esetben az európai uniós tagállamok) alkotmányos szabályozásával összevessük a magyar Alaptörvény szabályozását.

Munkánkban azonban nem csupán az alkotmányos szabályozás szintjén történik meg e két jogág kapcsolatának vizsgálata, mivel a disszertáció második részében egyes európai országok, egész pontosan a visegrádi országok alkotmánybíróságának joggyakorlatát tekintjük át és elemezzük abból a szempontból, hogy az agrárszabályozási tárgyak egyik eleme, a *mezőgazdasági üzem* kategória, valamint e kategóriával szorosan összefüggő kérdések milyen formában jelennek meg a cseh, a lengyel, a magyar és a szlovák alkotmánybíróságok gyakorlatában.

A disszertáció tárgyát képező kutatás indokoltságát, aktualitását és újszerűségét az alapozza meg, hogy mindeddig nem született olyan átfogó, kifejezetten jogtudományi fókuszú munka, amely e két jogág kapcsolatát – ilyen módon pedig az agráralkotmányosság kérdéskörét – a fentebb meghatározott célok és szempontok szerint vizsgálta volna.

Végezetül megjegyzendő, hogy bár e munka vizsgálati tárgya az alkotmányjog és az agrárjog metszéspontjában helyezkedik el, azonban a tudományköziség követelményének (*interdiszciplinaritás kutatási módszer*) szem előtt tartásával a disszertáció környezetjogi, európai jogi, közigazgatási jogi, polgári jogi és jogtörténeti elemeket is tartalmaz. Az agrárjog és a környezetjog közötti szoros kapcsolat miatt indokolt már ezen a ponton utalnunk arra, hogy munkánkban az alkotmányos rendelkezések környezetjogi szempontból történő elemzésére csak a legszükségesebb esetekben, vagyis akkor került sor, amikor a két jogterület elválasztása nem volt lehetséges.

II. Az értekezés felépítése és a kutatás során alkalmazott módszertan

A disszertáció két fő részre tagolódik. A munka *első része* az agráriummal kapcsolatos alkotmányos szabályozás feltárására és elemzésére irányul, ami egyrészt a magyar, másrészt pedig minden további európai uniós tagállam alkotmányos szabályozásának vizsgálatát foglalja magába. A disszertáció *második részében* pedig a visegrádi országok mezőgazdasági üzem kategóriával kapcsolatos alkotmánybíróági joggyakorlatát tekintjük át és elemezzük. A disszertáció e két részének szerkezeti felépítését, tartalmi egységeit és konkrét kutatási célkitűzéseit, valamint a kutatómunka során alkalmazott módszertant az alábbiakban részletesen is ismertetjük.

A disszertáció első részében, az *1. fejezetben* a magyar Alaptörvény, valamint a tagállami alkotmányok elemzésének alapjául szolgáló agrárszabályozási tárgyakat határozzuk meg és definiáljuk. Az agrár-életviszonyok szabályozási tárgyainak meghatározása során elsődlegesen a *fogalomelemző módszert* alkalmaztuk, az erre irányuló kutatás alapját pedig hazai és külföldi szakirodalmi források, valamint jogszabályok képezték.

Az agrárjog szabályozási tárgyainak meghatározását követően, a disszertáció *2. fejezetében* annak feltárására kerül sor, hogy a magyar Alaptörvény megalkotása során, tehát a 2010-2011-es alkotmányozási folyamat alkalmával az agrárszabályozási tárgyak és kérdéskörök mikor, milyen formában és kontextusban kerültek felszínre. E körben – többek között – megvizsgáljuk az alkotmányozás folyamatában résztvevő szervezeteknek, így például az *Alkotmány-előkészítő Eseti Bizottságnak* a munkáját és legfontosabb dokumentumait, áttekintjük az egyes alkotmánykonceptiókat, valamint azokat a szakmai-tudományos, illetve politikai álláspontokat és elképzeléseket, amelyek az új alkotmány vonatkozásában a vizsgált témával összefüggésben felmerültek. Ezt követően azt elemezzük, hogy a benyújtott alkotmányjavaslat eredetileg milyen rendelkezéseket tartalmazott, és azok hogyan, milyen formában módosultak a végül elfogadott és hatályba lépett Alaptörvény szövegéhez képest. Ebben a fejezetben kitérünk még az Alaptörvény harmadik és negyedik módosítására is, ezzel együtt pedig megvizsgáljuk, hogy a módosítások mögött milyen (jog)politikai indokok húzódtak meg. Mindezt azért lényeges megvizsgálni a kutatott témával összefüggésben, mivel az alkotmányos normaszöveg olyan új rendelkezésekkel egészült ki e két Alaptörvény-módosítás következtében, ami az alkotmányos agrárszabályozás tekintetében meghatározó jelentőséggel bír. Megjegyezzük, hogy eddig egyetlen munka sem vizsgálta átfogó jelleggel a magyarországi agráralkotmányozás témakörét. Az erre irányuló kutatásaink alkalmával

elsődlegesen a *történeti* kutatási módszert alkalmaztuk, amit a *teleologikus*, valamint a *rendszerint* (jog)értelmezési módszerek alkalmazásával egészítettünk ki.

Munkánkban ezt követően, a 3. fejezetben a hatályos magyar alkotmányos szabályozás agrárjogilag releváns rendelkezéseinek részletes elemzését végezzük el. Ebben a fejezetben azonban nem csupán az egyes alkotmányos rendelkezések számbavétele és pusztán elemzése történik meg leíró jelleggel, hanem minden esetben utalunk azokra a magyar jogtudományban megjelenő álláspontokra és véleményekre, amelyek az egyes alkotmányos rendelkezések értelmezése kapcsán az utóbbi másfél évtizedben megfogalmazódtak, továbbá hivatkozunk azokra az alkotmánybírói határozatokra is, melyek az Alaptörvény témánk szempontjából releváns rendelkezéseinek az értelmezéséhez jelentős mértékben hozzájárultak. Ez utóbbi kutatómunka ugyancsak nívónak számít a témával kapcsolatos jogtudományi fókuszú vizsgálódások között, hiszen a hatályos alkotmányos szabályozás ilyen irányú elemzésére átfogó jelleggel még nem került sor kifejezetten az agrárszabályozási tárgyakat rögzítő alaptörvényi rendelkezések vonatkozásában. Ebben a fejezetben kutatásaink során elsődlegesen a *leíró* és a *dogmatikai* módszert alkalmaztuk, mindezt pedig a *kritikai elemzés* módszerével egészítettük ki. Tekintettel arra, hogy a vizsgált témához kapcsolódó alkotmánybírói joggyakorlat is feltárásra került ebben a fejezetben, ezért az *esetjogi módszer* is nagy hangsúlyt kapott a kutatásaink alkalmával. Ebben a fejezetben alkalmaztuk továbbá a *történeti módszert* is, hiszen a fejezet elején röviden áttekintjük, hogy az Alaptörvényt megelőzően, a korábbi kartális magyar alkotmányok (így a szocialista alkotmány, valamint a rendszerváltó alkotmány) normaszövegében az agrárszabályozási tárgyak milyen formában kerültek rögzítésre. Ez utóbbi esetben tehát azt vizsgáltuk meg, hogy a legújabb kori magyar alkotmánytörténetben van-e előképe és hagyománya az alkotmányos agrárszabályozásnak.

Nagyobb terjedelmű munkában, átfogó jelleggel ez idáig nem került sor a magyar Alaptörvény és más országok – például az európai uniós tagállamok – alkotmányainak megvizsgálására és összevetésére abból a szempontból, hogy ezek az alkotmányok milyen módon és mértékben rögzítik az agrárjog szabályozási tárgyait. Ennek megfelelően munkánk következő, 4. fejezetében azt vizsgáljuk meg, hogy az Európai Unió tagállamainak alkotmányaiban az agrárjog szabályozási tárgyai miként, milyen rendelkezésekben, illetve rendelkezésekhez kapcsolódva jelennek meg. Az értekezésnek ezen a pontján elsődlegesen a *jogösszehasonlító módszert* alkalmaztuk. E jogösszehasonlításra alapozott kutatómunka a tudományos ismeretszerzés *induktív módszerét* vette alapul, tehát az egyes tagállamok alkotmányos szabályozásának vizsgálatát követően került sor különböző szempontok alapján egy általános összegzésre, kiemelve a tagállami szabályozások eltérő és közös vonásait. A

jogösszehasonlítást illetően megjegyzendő, hogy az Európai Unió tagállamai három régióra kerültek felosztásra: Dél-Európa, Közép-Kelet-Európa, illetve Nyugat-Európa és Skandinávia. Ennek legfőbb oka az, hogy az alkotmányok megvizsgálását követően szembetűnővé vált, hogy az egyes régiókba tartozó államok alkotmányai sok helyen azonosságot mutatnak, ami az elemzés során több ponton is tapasztalható lesz. Fontos kihangsúlyoznunk, hogy a kutatás ezen a ponton kizárólag az agráriumot érintő azon alkotmányos rendelkezésekre terjed ki, amelyek *expressis verbis* az agrárjog szabályozási tárgyairól szólnak. A fentebb rögzítettek mellett a vizsgálat két további korlátja említendő meg. Egyrészt, a kutatásunk ebben az esetben kizárólag a tagállami alkotmányok szövegeire fókuszált, másrészt pedig a vizsgálódás egy további korlátját jelenti, hogy az elemzés nem Európa minden országára, hanem csak az Európai Unió tagállamaira terjed ki, melynek oka, hogy hazánk, Magyarország is tagja a kontinens legjelentősebb politikai-gazdasági szövetségének. Ebben a fejezetben sor kerül továbbá arra is, hogy a fentebb felvázolt vizsgálat eredményeinek a rendszerezésével párhuzamosan Magyarország Alaptörvénye elhelyezésre kerüljön az uniós tagállamok alkotmányainak sorában. Ezáltal egy jogösszehasonlításra alapozott képet kapunk arról, hogy az agrárium Magyarország alkotmányos értékrendjében milyen szerepet tölt be, továbbá, hogy melyek azok a rendelkezései az Alaptörvénynek, amelyek egyediek, mondhatni – hétköznapi értelemben és szóhasználattal – hungarikumnak számítanak a többi uniós tagállam alkotmányával való összehasonlításban.

Végezetül, a disszertáció első részének utolsó, 5. fejezetében az Alaptörvény továbbfejlesztésének egy konkrét lehetőségét vesszük számba. Egész pontosan azt vizsgáljuk meg, hogy az Alaptörvény továbbfejlesztésének egy lehetséges alternatíváját jelentheti-e a vidék szabályozási tárgynak az alkotmányos szinten történő rögzítése. A kutatás ezen pontján elsőként feltárássra kerül, hogy milyen jelentőséggel bír a vidék Magyarország és az Európai Unió vonatkozásában. Minderre Magyarország tekintetében a „magyar vidék alkotmánya”, vagyis a *Nemzeti Vidékstratégia*, míg az Európai Unió esetében a *Cork 2.0 Nyilatkozat* elemzése által kerül sor. A kutatás során megvizsgáljuk azt is, hogy a vidék az egyes európai uniós tagállamok alkotmányában milyen kontextusban jelenik meg, illetve, hogy a tagállamok alkotmányos szabályozása milyen mintákat kínál e szabályozási tárgynak egy ország legmagasabb szintű jogi normájában való rögzítésére. A disszertációinak ezen a pontján *de lege ferenda* javaslatot is megfogalmazunk, amely tehát a jelenleg hatályos magyar alkotmányos szabályozás továbbfejlesztését célozza. A *de lege ferenda* javaslat megfogalmazásán túl ebben a fejezetben elsődlegesen a *leíró*, a *dogmatikai*, a *kritikai* és az *összehasonlító* kutatási módszereket alkalmaztuk.

A disszertáció második részében a vizsgálódás középpontjában annak feltárása áll, hogy a visegrádi országok alkotmánybíróságainak gyakorlatában miként jelenik meg az agrárjogi szabályozás egyik központi kategóriája, a mezőgazdasági üzem, valamint az, hogy az alkotmánybíróságok miként értelmezték ezt a kategóriát döntéseikben. Ebben a részben elsőként a visegrádi országok alkotmánybírósági joggyakorlatát tekintjük át külön-külön, az egyes fejezetek végén pedig összegezzük a vizsgálat alá vont ország alkotmánybírósági joggyakorlatának legfontosabb sajátosságait. Mindezek után arra vállalkozunk, hogy a négy ország alkotmánybírósági joggyakorlata kapcsán tett megállapításainkat összevessük egymással, mindez pedig lehetőséget teremt arra, hogy a visegrádi országok mezőgazdasági üzemmel összefüggő alkotmánybírósági joggyakorlatában fellelhető hasonlóságok és különbségek azonosíthatók legyenek.

A joggyakorlat elemzésének nem az egyes alkotmánybírósági döntések részletes elemzése a célja, hanem a releváns döntések alapján kirajzolódó alkotmánybírósági doktrína rendszerszintű feltárása és strukturált bemutatása. Vizsgálódásunk során kiemelt figyelmet fordítunk annak megvilágítására is, hogy a releváns alkotmánybírósági joggyakorlat által érintett alkotmányos rendelkezések – így különösen a tulajdonhoz való jog, az örökléshez való jog, a vállalkozás szabadsága, az egyenlőség elve, valamint a jogállamiságból fakadó követelmények – tartalmát az alkotmánybíróságok miként konkretizálták az agrárszabályozás kontextusában. Munkánkban áttekintjük továbbá azt is, hogy az alkotmánybírósági testületek milyen, a jogalkotónak, valamint a jogalkalmazónak szóló alkotmányos követelményeket és mércéket alakítottak ki a mezőgazdasági üzem kategóriához kapcsolódó szabályozási kérdésekben. A disszertáció a kapcsolódó alkotmánybírósági gyakorlat elemzésén és értékelésén túl kiterjed a releváns cseh, lengyel, magyar és szlovák jogtudományi álláspontok feldolgozására és ismertetésére is.

A disszertáció második részében – a feldolgozott alkotmánybírósági döntések elemzése és összehasonlítása okán – elsődlegesen az *esetjogi* és az *összehasonlító módszer* bírt meghatározó jelentőséggel, ezen felül azonban kutatásaink során alkalmaztuk a *leíró* és az *elemző* módszereket is.

III. A kutatási eredmények összefoglalása

Munkánk első részében, az agrárszabályozási tárgyak meghatározását követően arra a kérdésre kerestük a választ, hogy a 2010-2011-es magyarországi alkotmányozás során az agrárszabályozási tárgyak és az agráriummal kapcsolatos kérdések mikor, milyen formában jelentek meg, mindez pedig az alkotmányozás folyamatára és az Alaptörvény szövegére milyen hatással volt. Az elvégzett kutatómunkát követően megállapítottuk, hogy a magyar Alaptörvény elfogadását megelőző alkotmányozási folyamat során az alkotmány tervezett szövegében az agráriummal kapcsolatos szabályozás jelentős fejlődésen ment keresztül. Kezdetben, az alkotmányozást előkészítő dokumentumokból és koncepciókból az agrárszabályozási tárgyak nagyrészt hiányoztak, vagy csak korlátozott formában jelentek meg. Az *Alkotmánykonceptió* volt az első olyan hivatalos dokumentum az alkotmányozás folyamatában, amiben az agrárium kérdése már konkrétan és szövegszerűen is megjelent, még ha az tartalmilag sokat is módosult az Alaptörvény elfogadott szövegéhez képest. Mindenesetre az kijelenthető, hogy az *Alkotmány-előkészítő Eseti Bizottság* munkája, és e munkát tulajdonképpen lezáró Alkotmánykonceptió rendelkezései visszaköszönnek mind az Alaptörvény-javaslat, mind pedig az elfogadott Alaptörvény normaszövegében. Megjegyzendő, hogy az Alaptörvény-javaslat, valamint annak módosításai jelentősen kibővítették azoknak a rendelkezéseknek a körét az alkotmány tervezett szövegében, amelyek az agrárszabályozási tárgyakkal közvetlenül foglalkoznak, mindezt pedig a disszertáció 1. számú táblázatában magunk is szemléltettük. A 2011-ben elfogadott, majd pedig 2012-ben hatályba lépett magyar Alaptörvény szabályozása kapcsán így azt a megállapítást tehetjük, hogy az számos, az agráriummal közvetlenül foglalkozó rendelkezést tartalmaz, mindezt pedig az Alaptörvény harmadik (2012), valamint negyedik (2013) módosítása további új elemekkel egészítette ki, ami egyúttal a korábbi szabályozás pontosításának, korrekciójának tekinthető.

Munkánkban ezt követően azt vizsgáltuk meg, hogy a magyar Alaptörvénynek melyek azok a rendelkezései, amik *expressis verbis* agrárszabályozási tárgyakra szólnak, egyúttal, hogy a megváltozott és megújult alkotmányos szabályozásra tekintettel Magyarország alkotmányos értékrendjében az agrárium milyen szerepet tölt be, illetve az milyen súllyal van jelen. Az elemzés alkalmával a magyar jogtudományban fellelhető álláspontok ismertetése mellett kitértünk az Alkotmánybíróság kapcsolódó joggyakorlatára is, ami jelentős mértékben hozzájárult az érintett alaptörvényi rendelkezések értelmezéséhez. Az egyik fontos megállapításunk ezzel kapcsolatban az volt, hogy az agrárszabályozási tárgyakat rögzítő rendelkezések az Alaptörvény egészét áthatják, hiszen az alkotmány preambulum részétől, a

Nemzeti Hitvallástól kezdődően, az alkotmányos rend alapelveit meghatározó *Alapvetés* részen, valamint az állampolgári jogokat és kötelezettségeket deklaráló *Szabadság és felelősség* elnevezésű részen át, egészen az állami szervek feladat-, és hatáskörét, valamint az állam alapvető működésére vonatkozó szabályokat meghatározó *Állam* című részig találkozhatunk agrártárgyú rendelkezésekkel. Megállapítottuk továbbá azt is, hogy az Alaptörvény az agrárszabályozási tárgyak közül kiemelt területként kezeli és fokozott védelmét nyújt a mezőgazdasági üzemnek és a természeti erőforrásoknak, illetve az agrárjoghoz közvetlenül kapcsolódó harmadik generációs jogok alkotmányos szinten történő rögzítése is azt hivatott alátámasztani, hogy Magyarország alkotmányos értékrendjében az agrárium hangsúlyosan jelenik meg.

A disszertáció következő fejezetében azt vizsgáltuk meg, hogy az Európai Unió tagállamainak alkotmányaiban milyen formában jelennek meg *expressis verbis* az agrárjog szabályozási tárgyai, továbbá, hogy Magyarország Alaptörvénye a szabályozás mértéke és módja alapján hol helyezhető el az európai uniós alkotmányok sorában. A tagállami alkotmányok áttekintésének tapasztalatairól szóló fejezetben felvázoltuk, hogy a vizsgálat alá vont alkotmányokban milyen formában jelennek meg *expressis verbis* az agrárjog szabályozási tárgyai. Az ebben a fejezetben található 2. számú táblázat azt szemlélteti, hogy az agrárszabályozási tárgyak a tagállami alkotmányok mely részeiben, címeiben, fejezeteiben kerültek rögzítésre, míg a 3. számú táblázat arra ad választ, hogy ezek a szabályozási tárgyak a leggyakrabban mely alkotmányos rendelkezésekhez kapcsolódnak. Áttekintésre került továbbá az is, hogy a tagállamok alkotmányos szabályozásában a természeti erőforrások kategória, valamint annak egyes elemei miként jelennek meg, illetve külön is megvizsgáltuk azt, hogy a földvédelem és a birtokpolitika hogyan kapcsolódik össze, illetve, hogy milyen szabályok vonatkoznak a külföldiek földtulajdon-szerzésére az egyes tagállami alkotmányok szabályozásában. A vizsgálódás tárgyát képezte annak feltárása is, hogy egyes tagállamok esetében milyen okai vannak az alkotmányos szabályozás hiányának, vagy pedig a szabályozás minimális mértékének, valamint, hogy a tagállamok államszerkezetéből adódóan milyen szabályozásbeli sajátosságok mutathatók ki. E szempontok mellett az egyes régiókra jellemző, egyedi vonások is kiemelésre kerültek, amely során megállapításra került, hogy a dél-európai uniós tagállamok szabályozzák alkotmányaikban a legátfogóbban és legrészletesebben az agrárjog szabályozási tárgyait, míg ehhez képest a közép-kelet-európai régió országai egyfajta átmenetet képeznek a dél-európai tagállamok és az észak-nyugat-európai tagállamok alkotmányos szabályozásai között.

Az elvégzett kutatás eredményeinek ismeretében, egyúttal Magyarország Alaptörvényének agrárjogi vonatkozású rendelkezéseit értékelve, két megállapítást tartunk szükségesnek rögzíteni. Egyrészt, az Alaptörvény P) cikke, valamint azzal összefüggésben a 38. cikk azonosságot mutat a közép-kelet-európai régió tagállamainak alkotmányos rendelkezéseire tett azon megállapításainkkal, amely szerint az e körbe tartozó tagállamok alkotmányaikban a természeti erőforrások észszerű és rendeltetésszerű felhasználásának, illetve védelmének feladatát rögzítik, valamint ezen a körön belül egyes, kiemelten fontos természeti erőforrásokat nevesítenek, és ezeket a természeti erőforrásokat gyakran az állami vagyon körébe sorolják, biztosítva azok fokozottabb alkotmányos védelmét. Ez alapján megállapítható, hogy az Alaptörvény a szabályozás módját tekintve leginkább a régiók e csoportjába illeszkedik. Másrészt, azáltal, hogy az Alaptörvény az élelemhez való jogot, a vízhez való jogot, valamint a genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdaság biztosítására vonatkozó rendelkezést alkotmányos szinten rögzítette, Magyarország az Európai Unió tagállamainak sorában úttörőnek számít.

Az a tény, hogy a GMO-mentes mezőgazdaság biztosítása az Alaptörvényben rögzítésre került, abszolút egyedülállónak tekinthető az uniós tagállamok sorában, hiszen a hatályos magyar alkotmányon kívül más tagállami alkotmányban nem találunk utalást erre vonatkozóan.

Az egészséges élelemhez való jog vonatkozásában Magyarország Alaptörvénye szintén egyedi azon alkotmányok sorában, amelyekben kimondottan megjelenik ez a jog, még ha az alkotmányozó egy szűkített koncepcióját is érvényesítette a normaszövegben az élelemhez való jognak. A legtöbb alkotmányban ennek a jognak a deklarálása leginkább az éhezéssel és a szegénységgel, mint súlyos társadalmi problémákkal áll összefüggésben, ezzel szemben a magyar Alaptörvény ezt a rendelkezést az egészséghez való jog vonatkozásában, annak elősegítését biztosító állami feladatként határozza meg. Másképpen fogalmazva: a magyar Alaptörvény az élelemhez való jogot annak minőségi oldala felől, mint élelmiszer-biztonsági kérdést közelíti meg, célul kitűzve a megfelelő minőségű élelmiszerek biztosítását, míg az ilyen jogot rögzítő más alkotmányok elsősorban annak mennyiségi oldalára, tehát az élelmiszerbiztonság kérdéskörére helyezik a hangsúlyt.

Míg az élelemhez való jog és a GMO-mentes mezőgazdaságra vonatkozó rendelkezései az Alaptörvénynek egyedülállónak mondható a tagállami alkotmányok viszonylatában, addig az (ivó)vízhez való jog kuriózumnak számít, hiszen a magyar mellett még a szlovén alkotmány tartalmazza azt *explicit* módon. Mindazonáltal elmondható, hogy a magyar alkotmány a vízhez való jognak egy szűkebb koncepcióját jeleníti meg szabályozásában.

A tagállami alkotmányok, valamint a magyar Alaptörvény elemzését és összevetését követően, illetve e vizsgálat tapasztalatainak a rendszerezése után megállapítható, hogy a magyar alkotmányos szabályozáshoz képest csak a portugál alkotmány rendelkezik átfogóbban az agrárszabályozási tárgyokról az Európai Unióban. Munkánk első részének zárásaként azt vizsgáltuk még meg, hogy az Alaptörvény továbbfejlesztésének egy lehetséges alternatíváját jelentheti-e a vidék szabályozási tárgynak az alkotmányos szinten történő rögzítése – ezzel kapcsolatban pedig több alkotmánymódosítási szöveg-javaslatot is megfogalmaztunk munkánkban.

A disszertáció második részében a visegrádi országok – Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia – alkotmánybíróságainak a joggyakorlatát elemeztük. Elemzésünk középpontjában annak feltárása állt, hogy a vizsgált államok alkotmánybíróságainak joggyakorlatában miként jelenik meg az agrárszabályozási tárgyak egyik kategóriája, a *mezőgazdasági üzem*, illetve, hogy az alkotmánybíróságok – mint a nemzeti alkotmányok autentikus értelmezői – miként értelmezték ezt a kategóriát a joggyakorlatukban. A visegrádi országok alkotmánybírósági joggyakorlata kapcsán – a teljesség igénye nélkül – az alábbi főbb megállapításokat rögzítjük.

A vizsgálat alá vont négy országból három ország (Lengyelország, Magyarország, Szlovákia) alkotmánybíróságának van érdemi joggyakorlata a mezőgazdasági üzem kategóriával kapcsolatban. A cseh Alkotmánybíróság joggyakorlatának áttekintését követően pedig arra a megállapításra jutottunk, hogy a mezőgazdasági üzem kategóriával kapcsolatban érdemi döntései a testületnek nincsenek.

A három alkotmánybíróság közül a magyar testület az, amelyik a legátfogóbb joggyakorlattal rendelkezik a mezőgazdasági üzem kategóriával kapcsolatban, döntései középpontjában pedig a termőföld alkotmányos védelme áll. A lengyel Alkotmánybíróság a hivatkozott és feldolgozott döntéseiben érdemben foglalkozott a mezőgazdasági üzem egyik, a lengyel alkotmány által is nevesített típusával, a családi gazdaságokkal. A lengyel és a magyar alkotmánybíróság esetében egyaránt megfigyelhető, hogy a mezőgazdasági üzemmel összefüggő joggyakorlatukban a múltbéli alkotmánybírósági döntéseken alapuló alkotmányértelmezés az egyik leggyakrabban alkalmazott alkotmányértelmezési módszerként jelenik meg, ami meglátásunk szerint jelentős mértékben elősegíti a releváns alkotmányos normák konzekvens és koherens értelmezését. Ugyan a szlovák Alkotmánybíróságnak nincs számottevő joggyakorlata a mezőgazdasági üzem kategóriával kapcsolatban, azonban az általunk is részletesen ismertetett 20/2014. AB határozat a szlovák agráralkotmányosság szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bír. A szlovák testület megállapításai a szlovák

alkotmány azon rendelkezéseinek értelmezéséhez jelentős mértékben hozzájárult, mely rendelkezések *expressis verbis* agrárszabályozási tárgyokról, különösen pedig a mezőgazdasági üzem részét képező mezőgazdasági földterületről tesznek említést.

Kutatásaink során megállapítást nyert továbbá az is, hogy a lengyel, a magyar és a szlovák alkotmánybíróság is alkotmányos értéként ismeri el azt, a mezőgazdasági üzem körébe tartozó kategóriát, ami az egyes, vizsgálat alá vont országok releváns alkotmánybírósági gyakorlatának a középpontjában helyezkedik el. A lengyel Alkotmánybíróság a mezőgazdasági üzemet a tulajdonjog és az öröklés különleges tárgyaként határozta meg, míg a mezőgazdasági üzem alkotmány által is nevesített egyik típusát, a családi gazdaságokat alkotmányos értéként definiálta, egyúttal döntéseiben ennek a kategóriának a különleges alkotmányjogi státuszát teremtette meg. A magyar Alkotmánybíróság a termőföldet a tulajdon sajátos jellegzetességekkel bíró tárgyaként határozta meg, ezzel összefüggésben pedig a termőföldet, valamint annak védelmét a magyar alkotmányos értékrend részeként azonosította. A szlovák Alkotmánybíróság – a magyar Alkotmánybíróság értelmezéséhez hasonlóan – a mezőgazdasági földet ugyancsak különleges termelési eszközként definiálta.

Kizárólag a magyar Alkotmánybíróság esetében figyelhető meg az, hogy úgy alakította ki a mezőgazdasági üzemmel (egész pontosan a termőföld alkotmányos védelmével) kapcsolatos gyakorlatát, hogy a joggyakorlata alapjául szolgáló döntései kibocsátása idején hatályos alkotmányos normaszöveg a mezőgazdasági üzem kategóriához kapcsolódó szabályozási tárgyak egyikéről sem rendelkezett. Ez okból kifolyólag a magyar testület az Alaptörvény hatálybalépését megelőzően más alkotmányos értékekkel és rendelkezésekkel összefüggésben alakította ki azt a joggyakorlatát, aminek eredményeképpen a termőföld és annak védelme a magyar alkotmányos értékrend részévé vált. A lengyel és a szlovák alkotmánybíróság a mezőgazdasági üzem kategóriával összefüggő joggyakorlatát minden esetben olyan alkotmányos rendelkezésre alapozva alakította ki, mely rendelkezések a mezőgazdasági üzem kategóriát (vagy annak valamelyik normatív elemét) *expressis verbis* nevesítették.

Egy további lényeges megállapításunk, miszerint a lengyel, a magyar és a szlovák alkotmánybíróságok a joggyakorlatuk alapján meglehetősen széles mozgásteret biztosítanak a jogalkotónak egyes, a mezőgazdasági üzem körébe tartozó kérdések szabályozása tekintetében. Megjegyzendő továbbá, hogy az alapjogok korlátozását a mezőgazdasági üzemhez kapcsolódó közérdek érvényesítése és védelme érdekében a magyar Alkotmánybíróság számos esetben alkotmányosan igazolhatónak minősítette. A testület leggyakrabban a tulajdonhoz való jog, ritkább esetben az örökléshez való jog, egy alkalommal pedig a személyes adatok védelméhez

való jog korlátozását tekintette alkotmányosnak a termőföld védelmére hivatkozással. Ugyan elvi szinten a lengyel és a szlovák alkotmánybíróság is megállapította, hogy valamely, a mezőgazdasági üzemhez kapcsolódó közérdek – így például a lengyel testület értelmezésében a családi gazdaságok, míg a szlovák testület értelmezésében a mezőgazdasági föld alkotmányos védelme – egyes alapjogok korlátozásának alkotmányos indokául szolgálhat, azonban a lengyel és a szlovák alkotmánybírósági gyakorlatban nem azonosítható olyan döntés, amelyben ilyen közérdek ténylegesen az alapjog-korlátozás igazolásának alapjául szolgált volna.

IV. A szerző disszertációhoz kapcsolódó publikációi

- HOJNYÁK Dávid: Interpretation of the Constitutional Concept of Family Farm in Light of the Case Law of the Polish Constitutional Tribunal. *Central European Journal of Comparative Law*, 7(2), (megjelenés alatt).
- HOJNYÁK Dávid: Az Alkotmánybíróság mezőgazdasági üzem kategóriával kapcsolatos gyakorlata az Alaptörvény hatálybalépése után. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, 44(2), (megjelenés alatt).
- HOJNYÁK Dávid: A szlovák földforgalmi szabályozás alkotmányossági kérdései – A szlovák Alkotmánybíróság 20/2014. határozata a földvásárlási törvény egyes rendelkezéseinek alkotmányosságáról. *Pro Futuro*, 15(2), <https://doi.org/10.26521/profuturo/2025/2/16435>
- HOJNYÁK Dávid: The Dilemmas of Agricultural Constitutionalisation in Hungary. *Journal of Agricultural and Environmental Law*, 20(39), 401–421. o.; <https://doi.org/10.21029/JAEL.2025.39.401>
- HOJNYÁK Dávid: Az agráralkotmányozás dilemmái Magyarországon. In: VARGA Zoltán (szerk.): *Jogi kihívások és válaszok a XXI. században 4.* Miskolc-Egyetemváros, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2025, 82–98. o.
- HOJNYÁK Dávid–CSIRSZKI Martin: A föld- és talajvédelem jogi rendszere. In: RAISZ Anikó (szerk.): *Környezetjog: Különös rész.* Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2022, 25–38. o., https://doi.org/10.53707/2021.ra.kornyekul_i2
- HOJNYÁK Dávid: Az egészséges környezethez való jog fejlődésének aktuális tendenciái az utóbbi évek alkotmánybírósági joggyakorlata tükrében. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, 40(1), 43–62. o.; <https://doi.org/10.32978/sjp.2022.003>
- HOJNYÁK Dávid: Current Tendencies of the Development of the Right to a Healthy Environment in Hungary in the Light of the Practice of the Constitutional Court in Recent Years. *Journal of Agricultural and Environmental Law*, 16(31), 39–54. o.; <https://doi.org/10.21029/JAEL.2021.31.39>

- HOJNYÁK Dávid–SZILÁGYI János Ede–JAKAB Nóra: Food Sovereignty and Food Security in Hungary: Concepts and Legal Framework. *Lex et Scientia*, 28 (2021) 1, 72–86. o.
- HOJNYÁK Dávid: A jövő nemzedékek érdekeinek védelme az Alkotmánybíróság joggyakorlatában. In: MOLNÁR Dániel–MOLNÁR Dóra (szerk.): *Tavaszi Szél 2021 – Tanulmánykötet I.* Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége, 2021, 199–204. o.
- HOJNYÁK Dávid: Vidék az alkotmányban? Gondolatok az Alaptörvény továbbfejlesztésének egy lehetséges irányáról. *Miskolci Jogi Szemle*, 15 (2020) 2, 174–185. o.
- HOJNYÁK Dávid: Az agrárszabályozási tárgyak megjelenése az Európai Unió tagállamainak alkotmányaiban, különös tekintettel a magyar Alaptörvényben megjelenő agrárjogi szabályozási tárgyakra. *Miskolci Jogi Szemle*, 14 (2019) 2, 58–76. o.
- HOJNYÁK Dávid: Az Alaptörvény agrárjogilag releváns rendelkezéseinek értékelése az Európai Unió tagállamainak alkotmányos szabályozása tükrében. In: KÉKESI Tamás–VADÁSZNÉ BOGNÁR Gabriella–DABASI-HALÁSZ Zsuzsanna (szerk.): *Diáktudomány: a Miskolci Egyetem Tudományos Diákköri munkáiból – XI. kötet.* Miskolc-Egyetemváros, Miskolci Egyetem, 2018, 153–159. o.